

Çinarə Mətin qızı ƏLİYEVƏ
Bakı Avrasiya Universiteti Magistrantı

AZƏRBAYCANDA GÖMRÜK SİSTEMİNİN BEYNƏLXALQ İNTEQRASIYASI

Xülasə

Beynəlxalq ticarət münasibətləri dövlətin gömrük qurumlarının tənzimləyici fəaliyyətinin vacib sahələrindən sayılır və dövlətin daim diqqət mərkəzindədir. Mahiyyət etibarı ilə gömrük sahəsində həyata keçirilən fəaliyyətin əsas xüsusiyyəti ondadır ki, bu fəaliyyət yalnız bir dövlətin fəaliyyəti ilə məhdudlaşmır və bu prosesdə mütləq digər dövlətlərin də iştirakı olmalıdır. Gömrük işi sahəsində milli qanunvericilik formalaşdırılarkən bu sahədə qabaqcıl dünya ölkələrinin mövcud hüquqyaratma təcrübəsi nəzərə alınmalıdır və buna paralel olaraq milli qanunvericiliklərin harmonizasiyası məsələsi daim diqqət mərkəzində olmalıdır.

Açar sözlər: gömrük, beynəlxalq inteqrasiya, gömrük məəcəlləsi, gömrük proseduru

UOT: 336

JEL: G20

DOI: <https://doi.org/10/54414/TZDH2983>

Giriş

Müasir dövrdə Azərbaycan Respublikasında Gömrük proseslərinin səmərəli inkişaf etdirilməsində gömrük sahəsində beynəlxalq əməkdaşlığın əvəzsiz rolu vardır. Araşdırmalar göstərir ki, istənilən dövlətin həyata keçirdiyi gömrük siyasətində tarif nizamlama metodlarının tətbiqi ilk növbədə Azərbaycanın qoşulduğu konvensiyalar, ikitərəfli və çoxtərəfli beynəlxalq müqavilələrdə əks olunan müddəalar diqqətdə saxlanmaqla, əsas da həmin müqavilədəki normaların milli qanunvericilikdəki normalara uyğunlaşdırmaqla həyata keçirilməlidir. Əks təqdirdə bu sahədə aparılan fəaliyyət heç bir səmərə verməyəcəkdir. Məhz bu səbəbdən bir sıra tədqiqatçılar beynəlxalq gömrük hüququ (BGH) barədə anlayış verərkən onu beynəlxalq hüquq elminin tam sərbəst fəaliyyət göstərən istiqaməti kimi hesab edirlər və BGH-nin daha da inkişaf etdirilməsinin həyati vacibliyini xüsusi qeyd edirlər.

Təhlilə əsasən söyləmək olar ki, tədqiqatçı-mütəxəssislər hazırda BGH-nin ümumiyyətlə milli hüquqda yeri və rolu ilə bağlı yekdil bir mövqe əldə etməmişlər. Məşhur tədqiqatçı V.Malinovskayanın fikrincə BGH beynəlxalq hüququn yarımşahəsidir və BİH-qa aidiyyəti yoxdur. Ümumiləşdirilmiş şəkildə tədqiqatçı O.Bakayevin BGH-a verdiyi anlayış belədir: «BGH normaları və prinsipləri gömrük işi üzrə

beynəlxalq münasibətlərin tənzimlənməsinə istiqamətlənən beynəlxalq hüququn formalaşma qda olan sahəsidir». (25, c.134)

Əsas mətn

Azərbaycan Respublikasının Gömrük Məcəlləsində (9-cu maddə, 15-ci bənd) qeyd edilir ki, Azərbaycanın gömrük qurumlarının başlıca vəzifələrindən ən əsası gömrük prosesləri ilə əlaqədar olaraq beynəlxalq iqtisadi qurumlarla sıx qarşılıqlı faydalı əlaqələrin formalaşdırılmasıdır. Məhz, dövlət BGH-dan bu məsələ ilə əlaqədar olaraq beynəlxalq gömrük əməkdaşlığı üzrə bütün fəaliyyətlərin hüquqi nizamlanması problemlərinin səmərəli və milli maraqlara uyğun həllini başlıca məqsəd kimi qarşıya qoymuşdur.

Beləliklə, beynəlxalq ticarət münasibətləri dövlətin gömrük qurumlarının tənzimləyici fəaliyyətinin vacib sahələrindən sayılır və dövlətin daim diqqət mərkəzindədir. Mahiyyət etibarı ilə gömrük sahəsində həyata keçirilən fəaliyyətin əsas xüsusiyyəti ondadır ki, bu fəaliyyət yalnız bir dövlətin fəaliyyəti ilə məhdudlaşmır və bu prosesdə mütləq digər dövlətlərin də iştirakı olmalıdır. Gömrük işi sahəsində milli qanunvericilik formalaşdırılarkən bu sahədə qabaqcıl dünya ölkələrinin mövcud hüquqyaratma təcrübəsi nəzərə alınmalıdır və buna paralel olaraq milli qanunvericiliklərin harmonizasiyası məsələsi daim diqqət mərkəzində olmalıdır.

Bütün bunlarla yanaşı, bir xüsusi məsələ

sənədin 13-cü maddəsi idxal-ixracın məhdudiyətlərinə və dayandırılmasına dair beynəlxalq iqtisadi hüququn diskriminasiyaya imkan yaratılmaması ilə əlaqədar vacib bir prinsipin tətbiqi zəruri sayılır. Sazişin 26-cı maddəsidə isə müasir dövrdə çox actual bir problem – ATZ-lərin (Azad Ticarət Zonası) və səmərəli faliyyət göstərəcək beynəlxalq təşkilatların – Gİ-lərin (Gömrük İttifaqı) yaradılması qaydalarını təsbit edir. Deyilənlərdən aydın olur ki, ÜTT çərçivəsində dünya miqyasında gömrük problemlərinin həlli ilə bağlı müddəalar əhəmiyyətli yer tutan məsələlərdəndir.

ÜTT-nin üzvü olan ölkələrin nümayəndələri vaxtaşırı raundlara toplaşirlar. Yığıncaqlarda müxtəlif xarakterli əngəlləmələrin – kəmiyyət məhdudiyətlərinin və gömrük rüsumunun azaldılması yolu ilə dünya tiracətinin daha da yaxşılaşdırılması sahəsində qərarlar işlənib hazırlanır və qəbul edilir. Belə raundlardan biri də 1994-cü il Uruqvay raundudur.

QATT çərçivəsində qəbul olunmuş ən mühüm sənədlərdən biri də Mərakeş Sazişidir. Məhz bu sazişdə ÜTT-nin formalaşdırılması barədə prinsipial qərar qəbul edilmiş və onun əsasında da 01.01.1995 tarixindən Ümumdünya Ticarət Təşkilatı bir nüfuzlu beynəlxalq iqtisadi təşkilat kimi işə başladı. Ümumiyyətlə, hazırkı dövrdə Ümumdünya Ticarət Təşkilatının fəaliyyətinin hüquqi əsasını son dövrlərdə bu təşkilatın çərçivəsində Uruqvay raundunda bağlanmış təqribən 55 saziş və digər razılaşmalar təşkil edir.

Digər qabaqcıl dünya ölkələri kimi Azərbaycan da ÜTT-yə üzv olmağı prioritet məqsəd kimi qarşıya qoymuşdur. Azərbaycan Respublikasının ÜTT-ə üzv olması məqsədini onun 23.06.1997 tarixində Ümumdünya Ticarət Təşkilatına etdiyi rəsmi müraciət əks etdirir. Hazırda da Azərbaycan Respublikasının Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olma prosesinin sürətləndirilməsi istiqamətində müvafiq dövlət orqanları coxtərəfli danışıqları davam etdirilir. Ümumdünya Ticarət Təşkilatına üzv olmaq Azərbaycana bir sıra üstünlüklər əldə etmək imkanı yaradır.

Bu üstünlüklərdən bəzilərinə göstərmək olar:

- yerli sahibkarların dünya bazarına daxil olma amillərinin asanlaşdırılması (diskriminasiya xüsusiyyətli amillərin götürülməsi);

- alqı-satqı prosesində yarana bilən münaqişələrin yoluna qoyulması məqsədilə beynəlxalq səviyyələrdə olan qurumlara asanlıqla müraciət hüququna yiyələnmək;

- ölkə qanunvericiliyin ÜTT-nin normalarına uyğunlaşdırılması yolu ilə beynəlxalq investisiya nümayəndələri ilə əlaqələrin formalaşması üçün sərbəst mühitin yaranması;

- xarici ticarətdə yeni hüquqi qaydaların formalaşması prosesində milli maraqları müdafiə etmək məqsədi ilə bilavasitə bu proseslərin iştirakçısına çevrilmək imkanı qazanmaq;

- bütün beynəlxalq iqtisadi münasibətlərdə tamhüquqlu iştirakçı sifətində öz imicini daim artırmaq imkanını əldə etmək bə s.

Bir sıra tədqiqatçıların fikrincə, ÜTT-ə daxil olma nəticə etibarlı ilə xarici ticarət iştirakçılarının mənafeələrinin müdafiəsinin hüquqi əsasını formalaşdırmaq, zəmanətli şəkildə üzv ölkələrlə ticarət münasibətlərini və bu əsasda da əmin şəkildə ticarət əlaqələrini genişləndirməyə imkanları artıracaq.(30, ct.16)

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının çox nüfuzlu qurumu kimi TİK (Ticarət və İnkişaf üzrə Komitəsi) 1964-cü ildə yaradılmışdır. Onun təsis olunmasında başlıca vəzifə xarici ticarət sahəsinə, xüsusilə də istehsal təyinatlı mallarla ticarətə və bu sahədə maliyyə problemlərinin həllinə köməklik etməkdir. Onun iqamətgahı Cenevrədə yerləşən bu təşkilatın 191 üzvü vardır.

TİK-in (Ticarət və İnkişaf üzrə Konfrans) işini 3 sahə üzrə təsnifləşdirmək mümkündür:

1) bu təşkilata daxil olan ölkələrin öz aralarında vacib problemlərin həlli sahəsində danışıqların və məsləhətləşmələrin həyata keçirilməsi;

2) etibarlı informasiyaların təminatı üzrə fəaliyyətin aparılması;

3) İEÖ-lərə yardım tədbirlərini tərtib etmək.(12, s.50)

ÜGT (Ümumdünya Gömrük Təşkilatı) 15.XII.1950-ci ildə QATT-nin tələbi əsasında 04.XI.1952 tarixində Brüssel Konvensiyası üzrə təşkil olmuşdur. ÜGT-nin üzvüyündə 170 dövlət mövcuddur. ÜGT-nin başlıca amalı bunlardır:

- beynəlxalq gömrük əməkdaşlığı üzrə fəaliyyətin daha da inkişafı;

- milli gömrük sistemlərinin bir-birinə uyğunlaşdırılması və onların daha yüksək səviyyədə

inkışafına nail olunması;

- Gömrük qanunvericiliyinin və gömrük texnologiyalarının təkmilləşdirilməsi;

- gömrük sahəsində beynəlxalq cinayətkarlıqla mübarizənin gücləndirilməsi.

Nəticə etibarlı ilə 1994-ci ildə İttifaq rəsmi olaraq Ümumdünya Gömrük Təşkilatına transformasiya olundu. Lakin, adının dəyişdirilməsinə baxmayaraq, QGT-nin başlıca amalı yenə də ona daxil olan ölkələrin gömrük sistemlərinin bir-birlərinə uyğunlaşdırılması və eyni formaya gətirilməsi, həmçinin, milli gömrük qanunvericiliyinin və gömrük texnologiyasının daha da inkişaf etdirilməsi və mükəmməlləşdirilməsi üzrə ortaya çıxan məsələlərin tədqiqidir.

«Gömrük prosedurlarının sadələşdirilməsi və harmonizasiyası haqqında» 1973 il tarixli Kioto konvensiyası 25.IX.1974 tarixində təsdiq olunmuşdur. Hazırda məlumatlara görə bu konvensiyaya qoşulan 70 üzv-dövlət vardır. Kioto konvensiyasının əsas ideyası - gömrük nəzarətinin səmərəliliyinin pozulmaması şərtilə xarici ticarət əlaqələrində maksimal səviyyədə əməkdaşlığın təmin olunmasıdır. (22, s. 73)

Respublikamız da adı çəkilən beynəlxalq sənədə qoşulmuşdur. BYD (Beynəlxalq Yük Daşımaları) üzrə müvafiq kitab tətbiq olunmaqla həmin konvensiya ölkə ərazisində AR Prezidentinin 31.III.1997 tarixli 527 №-li Sərəncamına əsasən artıq hüquqi qüvvəyə minmişdir.

Yuxarıda qeyd olunan Konvensiyanın şərtlərinə əməl etmək və TIR kitabçasının rəsmiləşdirmə qaydalarını müəyyənləşdirmək məqsədi ilə AR DGK-nin beynəlxalq yük daşımada gömrük nəzarətinin aparılması və bununla əlaqədar müvafiq kitabçanın rəsmiləşdirmə üsulları işlənməlidir. «Beynəlxalq Yük Daşımaları kitabçasını tətbiq edilmək şərtilə həmin adı çəkilən gömrük konvensiyasının Azərbaycanada tətbiqi qaydaları haqqında» Əsasnamə AR DGK-nin 25.V.1998 il tarixi 24 №-li sərəncamı ilə təsdiq edilmiş, 26.V.998 il tarixində ABADA (Azərbaycan Beynəlxalq Avtomobil Dəyişiciləri Assosiasiyası) ilə razılaşdırılmaqla 03.V.1998 ildə Azərbaycanın Ədliyyə Nazirliyində qeydiyyatdan keçmişdir. BYD kitabçaları vermək səlahiyyəti məhz ABADA-ya məxsusdur. (16, s.92-95)

Ümumiyyətlə, gömrük üzrə beynəlxalq münasibətlərin bu formaları mövcuddur:

1) beynəlxalq gömrük işi üzrə sazişlərin

işlənməsində bilavasitə iştirak;

2) beynəlxalq gömrük işi sahəsində qanunpozumlar üzrə birgə hüquqi köməklik barədə sazişlərin reallaşdırılması;

3) ölkələrin gömrük xidmətləri arasında hüquqi köməklik, qarşılıqlı münasibətlər barədə sənədlərin imzalanması və onların icrası;

4) gömrük xidmətlərinin ölkələrin müvafiq dövlət xarici işlər qurumları üzərindən münasibətləri.

Azərbaycanda 24.VI.2011 tarixində Azərbaycanın Respublikasının Gömrük Məcəlləsinin təsdiq edilməsi beynəlxalq ticarət əlaqələrinin daha yüksək sürətlə və səmərəli inkişafına səmərəli hüquqi əsas yaratmış oldu. Bu məcəllə AB-nin gömrük qanunvericiliyi və ÜTT-ın sənədləri əsasında hazırlanmışdır və mükəmməl bir hüquqi əsas sayıla bilər.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Azərbaycan Respublikasının «Gömrük tarifi haqqında» Qanunu. Bakı. 2013

2. «Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritəsinin başlıca istiqamətləri»nin təsdiqi və bundan irəli gələn məsələlər haqqında» AR Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Fərmanı

3. «Azərbaycan Respublikasının xarici iqtisadi fəaliyyətin mal nomenklaturası, idxal gömrük rüsumlarının dərəcələri və ixrac gömrük rüsumlarının dərəcələri»nin təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 17 noyabr 2017-ci il tarixli 500 sayılı Qərarı.

4. Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu. Bakı. 2012-2021 illər

5. Основы таможенного дела. Ред. В.Г. Драганова, Экономика, 2018. с. 297

6. Таможенное право: Учебник, ред., О.Ю. Бакаева., М. Норма 2012, 560 с

7. Молчанова О.В., Коган М.В., Таможенное дело, Ростов-на-Дону, 2019

8. Трошкина Т.Н., Таможенное пла-тежи, Уч.-прак. пособие, М., 2017, 128 с.

9. Тимошеко И.В., Таможенные право, Ростов-на-Дону, 2018, 458 с.

10. Jhon G, Modern Trade Theory: Demand, and the terms of trade, London, 2016, p156

11. <https://stat.gov.az>

Чинара Матин АЛИЕВА
Бакинский Евразийский Университет Магистрант

МЕЖДУНАРОДНАЯ ИНТЕГРАЦИЯ ТАМОЖЕННОЙ СИСТЕМЫ АЗЕРБАЙДЖАНА

Резюме

Краткое содержание Международные торговые отношения считаются одним из важных направлений регулирующей деятельности государственных таможенных органов и всегда находятся в центре внимания государства. По существу, главная особенность деятельности, осуществляемой в сфере таможенного дела, заключается в том, что эта деятельность не ограничивается деятельностью только одного государства, в этом процессе должны участвовать и другие государства. При формировании национального законодательства в сфере таможенного дела должен учитываться имеющийся правотворческий опыт ведущих стран в этой сфере, и параллельно всегда в центре внимания должен находиться вопрос гармонизации национального законодательства.

Ключевые слова: таможня, международная интеграция, таможенный кодекс, таможенная процедура.

Chinara Matin ALIYEVA
Baku Eurasian University Master's student

INTERNATIONAL INTEGRATION OF CUSTOMS SYSTEM IN AZERBAIJAN

Summary

International trade relations are considered one of the important areas of the regulatory activity of the state's customs agencies and are always in the center of the state's attention. In essence, the main feature of the activity carried out in the customs field is that this activity is not limited to the activity of only one state, and other states must also participate in this process. When forming national legislation in the field of customs work, the existing law-making experience of leading countries in this field should be taken into account, and in parallel, the issue of harmonization of national legislation should always be in the center of attention.

Keywords: customs, international integration, customs code, customs procedure

Daxil olub: 14.02.2023